

YUNUS EMRE'DE İNSAN KAVRAMI

Prof.Dr.Abdurrahman GÜZEL

Yüksek medeniyetleri yüce şahsiyetler meydana getirir" veciz sözünün ifade ettiği müm-taz temsilcileri Türk milletinin her döneminde bulmak millet olarak mümkündür. Bu cümleden olarak; Oğuz Kağan, Kül Tigin, Kaşgarlı Mahmud, Yusuf Has Hacib, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Ahi Evran, Dedem Korkut, Kaygusuz Abdal, Hacı Bayram-ı Veli, Süleyman Çelebi, Fatih Sultan Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim, Mustafa Kemal Atatürk...vb. şahsiyetler bu yüksek medeniyeti meydana getiren yüce kişilerden sadece bir kaçıdır.

XIII. asır; Türk Dünyası için tarihi, sosyal ve kültürel açıdan son derece önemlidir. Zira bu asırda bazı istikrarsızlıklara rağmen, abide şahsiyetlerin yetişmesi ile belli başlı krizler atlatılmış ve yeni bir devlet kurulmuştur. Bu devlet; asırlarca yaşayacak Türk Dünyasındaki Türk varlığının milli birlik ve beraberliği ile milletlerarası bir "**medeniyet**"i simgelemiştir.

Elbette ki bugünkü insanımız, bugüne gelişini yani dününü çok iyi bilmesi gerekmektedir. Bu itibarla merhum Mehmed Fuad Köprülü'nün "*Türk Milletini tanıyabilmek için önce onun Tarih-i diniyesini tanımak gerekir*" ayrıca "*İslâmiyet'den sonraki Türk Edebiyatı'nda millî ruhu ve millî zevki anlayabilmek için en çok tetkike layık bir devir, halk lisanını ve halk veznini kullanmak suretiyle geniş bir kitleye hitabetmiş ve eserleri asırlarca yaşamış büyük mutasavvıflar devridir*" dediği Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı, bilhassa İslâmiyet'den önceki edebiyatımızın şekil, vezin, kafiye ve ifade bakımından tesiri altında kalmış, İslâmiyet ile yeni bir ruh, tasavvufu da düşünce zenginliği ve genişliği kazanmıştır.

Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı; halkın dilini ve zevkini, halkın duygu ve düşüncesini esas alması, halkla iç-içe olması bakımından çok önemlidir. Bu edebiyat, tarihi gelişme süreci içinde incelendiği zaman; hem dinî, hem de kültür tarihimize önemli ışıklar tutacaktır. Ahmet Yesevi'nin dilindeki öğretici düşünce, Yunus'un ilâhilerinde duygu ve düşüncelerin inandırıcı ve coşturucu mükemmellikteki ifade tarzını, asırlar sonra da bu edebiyatımızda bulmak mümkündür. Hatta bu duygu ve düşüncelerin "**ilâhî**"lerde mükemmelliğini çeşitli coğrafyalara yayılan Türklerle farklı sosyal yapıya sahip Türk cemiyetleri arasında, "**millî birlik ve millî kültür**" unsuru olarak da ayrıca görmekteyiz.

"**Bu millî birlik ve beraberlik**" kültür unsurunun başında Anadolu yakasında Mevlana Celaleddin-i Rumi, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre (1241-1321) gelmektedir.

Bilindiği gibi, Yunus Emre (1241-1321) XIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIV. yüzyılın birinci yarısında Orta Anadolu'da yaşayan, ailesi Horasan'dan gelen bir Türkmen dervişidir. Zamanla şeyhlik derecesine yükselip zaviyeler de kurmuştur.

Yunus Emre; halk diliyle, halka, İslâm Dinî'nin umdelerini anlatan Dini -Tasavvufî Türk Edebiyatı'nın en büyük şairidir. Ortasya'da Ahmed Yesevi ile başlayan "**Halk-Tasavvuf Şiiri**", Türkistan ve Horasan'dan sonra Anadolu'da en üstün seviyeye Yunus Emre'de ulaşmıştır.

Yunus'un duygu ve düşünce âlemini hazırlayan kültürün kaynağında "**Türklük şuuru**", "**İslâm**

inancı" vardır. Bu şuur ve iman, dünyanın üç kıtasında tecrübe edilmesine rağmen, en güzel meyvesini Anadolu'da Yunus Emre'nin öncülüğünde vermiştir.

Yunus, insan olan herkese; fakir, zengin, Hıristiyan ve Müslüman ayırımı yapmayan sevgiyle bağlıdır. Ondaki bu insan sevgisi insanda Allah'dan bir parça, O'ndan gelip bedenlenmiş bir cevher bulunduğunu bilmesindedir. Yunus işte bu parçanın bütününe yani Allah'a aşıktır. O'nun gönlü Allah'ı bulmasının heyecanı doludur. Bu heyecanı, Musa Peygamber'in konuştuğu çoban kadar saf bir gönülle duyar, aynı saflıkla söyler.

Yunus; duymuş, düşünmüş, inanmış ve bütün duyuş, düşünüş ve inanışlarını büyük bir sadelik ve kolaylıkla şiirleştirmiştir. Bazı kimselerin, üzerinde durmaktan çekindiği bir çok iman meseleleri ile Cennet, Cehennem, Sırat vb. gibi kavramlar, O'nun en zeki ve hür düşüncelerine konu olmuştur. Şiirleri, eskilerin "**Sehl-i mümteni**" dedikleri her dilin söyleyemeyeceği bir açıklık ve kolaylıkla terennüm edilmiştir.

Bu sebeple Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı'nın Anadolu sahasındaki ilk ve büyük üstadı Yunus Emre, bütün ilâhilerinde aynı temaları işler. Yunus'a göre bütün varlıklar Tanrı'yı bilir ve O'nu hal diliyle zikreder.

Yunus Emre,

*"Yaratdı yetmiş iki dili
Arada üstün kodı müslümanı"¹*

mısraları ile, mensup olduğu inancı ve bu inanca mensup olan insanların Allah katında yüceliğini ifade etmektedir. Bu münasebetle Yunus Emre'de insan telakkisini işlerken İslâmiyete göre insanı ele almak zorundayız. Yunus'un mensup olduğu **Din** ile, yaşadığı **çevre** dikkate alınırca, onun mükemmel **Türk-Müslüman** olduğunu söyleyebiliriz. Şiirlerinin tamamını Kur'an ve hadisler üzerine bina eden Yunus Emre, şüphesiz Kur'an'a göre telakki edilen insanı arayacak, bulacak ve bunu şiir diliyle izah edecektir. Bunun için önce Kur'an'daki insan telakkisine bakmak icab eder.

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın insanı kendine halife olarak yarattığı ifade edilir. Bakara Süresinin 30. ve 34. âyetlerinde teferruatıyla izah edilen kısım mealen şöyledir: "*Rabbin meleklerle 'Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim' buyurmuştu; melekler, 'orada bozgunculuk yapacak, kanlar akıtacak birini mi var edeceksin? Oysa biz seni överek yüceltiyor ve seni devamlı takdis ediyoruz..' dediler; Allah 'Ben şüphesiz sizin bilmediklerinizi bilirim' buyurdu. Ve Adem'e bütün isimleri öğretti. Sonra eşyayı meleklerle gösterdi, 'eğer sözünüzde samimi iseniz bunların isimlerini bana söyleyin', dedi. Cevab verdiler 'sen münezzehsin, öğrettiğinden başka bizim bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz sen hem bilensin, hem hâkimsin. Allah, 'ey Adem onlara isimlerini söyle' dedi. Adem isimlerini söyleyince Allah, 'Ben gökte ve yerde görünmeyeni biliyorum, sizin açıkladığınızı ve gizlemekte olduğunuzu da bilirim diye size söylememiş miydim?' dedi. Meleklerle Adem'e secde edin' demiştik. İblis müstesna hepsi secde ettiler. O ise kaçındı, büyüklük tasladı ve inkar edenlerden oldu..' "²*

Yunus Emre, insanı, bu hükümden hareketle Allah'ın yeryüzündeki halifesi kabul eder. İslâm tasavvufunu benimseyen, onun mensubu olan Yunus Emre'ye göre insan, yaratılışın mucizesinden dolayı eşref-i mahlûkattır. İnsanı bu şekilde kabul eden Yunus, yaratılışı şu mısraalarla ifade eder:

*"Yir gök yaratılmadın Hak bir gevher eyledi
Nazar kıldı gevhre sığmadı devr eyledi*

*Gevherden buğ çıkardı ol buğdan gök yaratdı
Gökyüzünün bezeğin çok ılduzlar eyledi*

*Allah eydür Âdem'e şükür irdün bu deme
Bu dünyede ne tuydun dilün neye söyledi" ³*

*Çalab Âdem cismini toprakdan var eyledi
Şeytan geldi Âdem'e tapmağa âr eyledi*

*Eydür ben oddan nûrdan ol bir avuç toprakdan
Bilmedi kim Âdem'ün için gevher eyledi*

1- Faruk TİMURTAŞ, **Yunus Emre Divanı**, Ankara 1986, s.211

2- **Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı**, Ankara 1986, Bakara Süresi, Âyet 30-34

3- TİMURTAŞ, **a.g.e.**, s.193

*Zâhir gördi Âdem'ün bâtınına bakmadı
Bilmedi kim Âdem'i halka server eyledi" 4*

Yeryüzünde Allah'ın halifesi olan insanın mesuliyeti de büyüktür. Ahzab Sûresinde insanın bu mesuliyetleri mealen şöyle belirtilir; "*Doğrusu biz, sorumluluğu göklere, yere, dağlara sunmuşuzdur da onlar bunu yüklenmekten çekinmişler ve ondan korkup titremişlerdir. Pek zâlim ve çok cahil olan insan ise onu yüklenmiştir.*" 5

İnsan, mesuliyetini ilim, akıl ve irâde unsurları çerçevesinde yerine getirir. Yani insan, ilim, akıl ve irâde sahibi olmak durumundadır. Tasavvufa göre ilim, sâlikin kendisini bilmesidir. "**Kendini bilen Rabbini bilir**" hükmü gereğın Yunus, insanın ilim sahibi olması gerektiğini, ilim sahibi olduğunda kendisini ve Rabbini bileceğini söyler:

*"İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin ya nice okumaktır"*

Akıl, Allah'a ibâdete, cennete girmeye vasıta olan düşünce, kulluk yapmaya âlet olan fikir, ibâdetin yolunu gösteren ışıktır. Allah'tan ilk zuhur eden şeydir (akl-ı evvel). Tasavvufu akıl, kalpten kaynaklanan feyz ve ilhamdır. 6 Yunus'a göre akıl, vücûd kalesinde bir sultandır. Nefsin davranışları akıl vasıtası ile düzenlenir. Akıllı olan insanın kimseye zararı olmayacağı gibi, aklı başında olmayan insan, cihanı kendine zindan eder:

*"İşbu vücûd bir kal'adur akıl içinde sultanı
İşbu gönül bir hazînedür ışık tutmuş bekler anı*

*Nazar üzre dil kapucu cümlesi akla tapucu
Akıldır işler yapucu eyler cümle avadanı*

*Akıl başdan iş biturur nazır gözden bakar görür
Akıl gönül içre turur ol üç hassa besler anı*

*Akıl taht eyledi başı şöyle bilür her bir işi
Dünye içre âkil kişi kimseye değmez ziyânı*

.....

*Eger akla buşarısan başun nefsa koşarusan
Nefs hâline düşerisen ol başdağı akıl kanı*

*Akl gitdi buşu geldi akıl evin buşu aldı
İmdi sultan buşu old! göze göstermez cihanı"7*

İrâde, insanın nefsi arzularından sıynılıp Hakk'ın rızasına yönelmesidir. Mutasavvuf, kendi irâdesini kaldırıp yerine Hakk'ın irâdesini koymalıdır. Bu da insanın fiilleri ile ilgilidir. Tasavvufa göre, insan fiillerinden bazılarını yapmakta serbest, bazılarını yapmakta serbest değildir. İnsanı vücûd bulmaya hazırlayan meni yaşanan küçük âlemin levh-i mahfuzudur. Saadet, zulüm, cimrilik, cömertlik, himmet, pintilik, dindarlık, emânet ehli olmak (eminlik), hiyanet, zekilik, ahmaklık gibi unsurlar insan irâdesinin dışında —dır. Bunlar insan menisinde cüz'i yolla yazılanlardır. 8 Bazı şeyler vardır ki, bunlar yüce âlemde külli yolla yazılmışlardır. Bunlarda insan muhtardır. Kısaca insanoğlu, menisinde külli yolla yazılan herşeyde muhtar, cüz'i yolla yazılan herşeyde mecburdur. 9

Yunus Emre, insanın Hakk'ın irâdesini kendi irâdesi yerine koymasını şu mısraalarla izah eder:

*"Senünle dirliğim senden ırılmaz
Hayat senünledür sensüz dirilmez*

4- a.e., s.194

5-Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı, Ahzab Sûresi, Âyet 72

6-Süleyman ULUDAÇ, *Tasavvuf Terimler Sözlüğü*, Ankara 1991, s.35-37

7-TİMURTAŞ, a.g.e., s.229-230

8-Azızüddin Nesefî, *Tasavvufu İnsan Meselesi-İnsan-ı KâmiH*(Türkçesi:Mehmet Kanar), İstanbul 1990,s.96

9-a.e., s.98

Benüm münâcâtım senden yanadur
Sana varan yolum sensüz varılmaz
Sensin gözlerüm içre bile bakan
Sen bile bakmasan yolum görilmez
Senden ayrı ben seni kanda bulam
Sensüz bu hak nefes ömrüm sürilmez
Sefer kılsam bana yoldaş olursın
Karar itsem yine sensüz durulmaz
Varlığım sendedür ben bir âletven
Sun ıssı sunmasa âlet kurulmaz
Alet ü harekât cümlesi senden
Anunçun işine kimse kırılmaz."¹⁰

Kâmil insan, dört unsuru tam olan insandır. Bunlar, iyi sözler, iyi hareketler, iyi ahlak ve iyi bilgilerdir. Bunlardan iyi hareketi bulacak, Allah'a kulluk yapmaya âlet olan 'akıl'ı, salikin kendisini bilmesi mânâsında 'ilim'i izah ettik.

İslâm ahlâkı, ne İslâm ilim ve fikir adamlarının, hatta ne de Hz.Peygamberin bizzat kendi düşüncesinin bir mahsulü olmayıp esas itibarıyla 'vahye' dayanır. Zira Kur'ân-ı Kerîm, Hz.Muhammed'in yüksek bir ahlaka sahip olduğunu belirtmiş, Onu güzel ahlak örneği olarak göstermiştir.¹¹ Kur'ân'la gelen ve Hz.Muhammed'in şahsında kemâle eren İslâmî ahlâk sistemi, bir gayeler hiyerarşisi şeklinde görülür.¹² İslâm ahlâkının en yüksek gayesi Allah rızasıdır. İnsan hem nefesine, hem bedenine, hem cemiyete, hem de Tanrı'ya karşı ahlâkî mesuliyetler taşır.

Yûnus, cemiyete karşı mesul olduğu ahlâkî telakkiyi, ideâl insan düşüncesine de paralel olarak şu mısraalarla izah eder:

"Kimseyi düşman tutmazuz ağyar dahı yârdur bize
Kandı ıssızlık varısa mahalle vü şârdur bize
Adumuz miskindir bizüm düşmanımız kindir bizüm
Biz kimseye kin tutmazuz kamu âlem birdür bize
Pişrev bize Kur'ân durur vatan bize cennet durur
Ol tamuyı Hak yandurur ol gül-i gülzârdur bize"¹³

Yunus, başka bir şiirinde, yaratılmışlar arasında, yaratandan dolayı hiçbir ayırım yapmadığını, insanların da ayırım yapmaması gerektiğini, ahlâkın gayesinin böyle olduğunu açık bir şekilde ifade eder:

"Yıtmış ikti dilcedi araya sınır düşdi
Ol bakuşı biz bakduk yemedük âm u hâsı"¹⁴

Rehberinin Kur'ân olduğunu söyleyen Yunus Emre, bu rehber ile cemiyete karşı insan davranışlarını şu mısraalarla anlatır:

"Eğer komşu hakkı boynında ise
Cehennemde yarın baki kalasın"¹⁵

veya;

"Bu dünyede bir nesneye yanar içim köyner özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi

10-TİMURTAŞ, a.g.e., s.58

11-Kur'ân-ı Kerîm, Kalem Sûresi, Âyet:4 ; Ahzâb Sûresi, Âyet:21

12-ALİ ÖZEK, Hadislerle Ahlâkî Davranışlar, İstanbul 1987, s.21-22

13-TİMURTAŞ, a.g.e., s.182

14-a.e., s.210

15- a.e., s.,z

Bir hasteye vardunısa bir içim su virdünise
Yarın anda karşı gele Hak şârabın içmiş gibi

Bir miskini gördünise bir eskice verdünise
Yarın anda sana gele Hak şarâbın içmiş gibi"¹⁶

Yunus, ahlakt davranışlardaki bozukluğu cemiyetin yapısını bir sosyolog gözüyle inceleyerek tenkidî bir üslûpla doğrudan doğruya anlatmaktan çekinmez ve adeta cemiyete örnek olmasını öğütler. Hatta aşağıdaki şiiri ile günümüz insanına da dünden bugüne "mesaj" veriyordu:

"Müslümanlar zamane yatlu oldu
Halâl yinmez haram kıymetlü oldu

Okıyan Kur'ân-a kulak tutulmaz
Şeytanlar semirdi kuvvetlü oldu

Harâmile hamır tutdı cihânı
Fesâd işler iden hürmetlü oldu

Kime kim Tanrı'dan haber vürürsen
Kakır başın salar hüccetlü oldu

Şakırd üstâdile arbeye kılur
Oğul atayıla izzetlü oldu

Fakirler miskinlikden çekdi elin
Gönüller yıkuban heybetlü oldu

Peygamber yirine geçen hocalar
Bu halkun başına zahmetlü oldu

Dutulmaz oldu Peygamber hadisi
Halâyık cümle Hak'dan utlu oldu

Yûnus gel âşıkısan tevbe eyle
Nasûha tevbe ucı kutlu oldu"¹⁷

Kâmil insan sözün kıymetini bilen insandır. O, Hak kelâmıyla konuşur. Dolayısıyla kâmil insan sözü erbabınca dinlenir ve tutulur. Yunus, sözün kaynağının Tanrı olduğu ve kâmil insana sözün Tanrı tarafından bahşedildiğini söyler:

"Söz karadan akdan değil yazıp okımaktan değil
Bu yürüyen halkdan değil Hâlik âvâzından gelür"¹⁸

Hak sözü, Hakk'ı sevenlerce, Hak dostlarınca söylenir ve Hakk'ı bilenlerce anlaşılır:

"Bu kelâmun mânisi evliyânun hânıdır
Yıdirmegil cahile ki zirâ aşî değil"¹⁹

Yunus, iyi-kötü, güzel-çirkin zıtlığı içinde sözü belki en güzel ifade eden şairimizdir:

"Keleci bilen kişünün yüzünü ağ ide bir söz
Sözi bişirüp diyenün işini sağ ide bir söz

Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başa
Söz ola ağılu aşî bal ile yağ ide bir söz

Kelecülerin bişürgil yaramazını şeşürgil
Sözün usula düşürgil dimegil çağ ide bir söz

Gel ahî iy şehriyârî sözümüzi dinle bâri
Hezerân geuher dinarı kara toprağ ide bir söz

16- a.e., s.215

17- a.e., s.213-214

18- a.e., s.30

19- a.e., s.90

*Kişi bile söz demini dimeye sözün kemini
Bu cihan cehennemini sekiz uçmağ ide bir söz*

*Yüri yüri yolunıla gâfil olma bilünile
Key sakın ki dilünile canına dağ ide bir söz*

*Yûnus imdi söz yatından söyle sözi gâyetinden
Key sakın o şey katından seni ırağ ide bir söz"²⁰*

Tasavvufta kâmil insan, kendini aşan insandır. Yûnus'a göre insan, kendini aşıp ebedî varlığı bulmak ve onun aşkı ile yaşamak suretiyle hayatına bir mânâ verebilen ve me'sut olabilen insandır. İnsanın sevmesi kendisini aşmasıdır. İnsanın kendini aşması, Tanrı aşkıyle yaşaması vasıtasıyla olur. Yûnus bu prensipleri şu mısraalarla dile getirir:

*"İşkın aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanaram düni günü bana seni gerek seni*

*Ne varlığa sevinürem ne yokluğa yerünirem
İşkınula avunuram bana seni gerek seni*

*İşkun âşıkları öldürür ışk denizine taldurur
Tecelliyile toldurur bana seni gerek seni*

*İşkun şarabından içem mecnûn olup tağa düşem
Sensün dün ü gün endişem bana seni gerek seni*

*Sûfilere sohbet gerek ahilere ahret gerek
Mecnûn'lara Leylâ gerek bana seni gerek seni*

*Eğer beni öldüreler külüm göğe savuralar
Toprağum anda çağıra bana seni gerek seni*

*Yûnus'durur benüm adum gün geldükçe artar oldum
İki cihânda maksudum bana seni gerek seni"²¹*

Âşık, Tanrı'ya, Tanrı'nın yarattığı insana ve tüm varlığa karşı sevgi doludur. Yûnus'taki insan sevgisi, Yûnus incelemeleri başladıktan itibaren günümüze kadar bazı araştırmacılar tarafından hümanizm terimi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Burada kısaca hümanizm üzerinde durmakta fayda var. Hümanizm, edebiyat vadisinde Latin edebiyatlarının ihyası için uğraşan bir akım. Felsefî mânada, insan ve insanın gelişmesi maksadında olan nazariye ve doktrin. Daha çok insanı, beşerî güçlerle değerlendirmeye çalışan doktrin. Hümanist ise, eski dillerden yana olan, bu dilleri bilen şahsiyet.

Hümanizm, önce İtalya'da filizlenmeye başlamış. Zengin İtalyan sitelerinde meskûn olan zevatın kendilerinden önce yaşayan insanların bıraktıkları kültür mirasını inceleme heveslerinden kaynaklanmıştır. Daha sonraki dönemlerde de, inceleyenlerin ve onlardan etkilenecek bazı eserler vücûda getiren site sakinlerinin yazdıklarını inceleyen insanlar da hümanist diye isimlendirilmişlerdi. Hümanizm, Yunan ve Latin klasiklerine karşı gittikçe artan bir ilgi yarattı. 16. yüzyıla kadar revaçta olan Hümanizm, 1527'de Fransızların Roma'yı işgali ve yağması ile itibarını kaybetti. Renan, hümanizmi şöyle tarif eder: 'Akıldan başka klavuz tanımayan, gizli remizleri, tapınakları, rahipleri bulunmayan, kiliseler dışı dünyada gönlünce yaşayan geniş ve hür ilim. İşte insanlığı kanatlandırarak biricik inanç'²²

Bu ölçüler içinde Yunus'un hümanist olamayacağını kabul etmek zorunda olmaktan başka, akıl, gönül gibi unsurların tasavvufun esasları olduğunu da unutmamak gerektiğini ifade etmeliyiz. İnsanı, Tanrı'dan ayrı düşünmek mümkün olmadığı gibi, onu sadece maddî ve estetik değerler endişesi ile düşünmek de mümkün değildir.

Yunus, insanı maddî yönüyle, onu sadece insan olduğu için sevmeyiz. Yunus, İnsanı Tanrı'nın yarattığı ve ona yaratılma şerefini bahsettiği için, insanı kendine halife tayin ettiği için sever. Yûnus, değil yalnız insana, bütün yaratılmışlara aynı gözle bakar ve onlara ilâhî bir kudretin olduğunu idrak eder:

20- a.e., s.55

21- a.e., s.209-210

22- Cemil MERİÇ, *Kırk Ambar*, İstanbul 1980,s.55-73

"Cümle yaratılmışa bir göz ile bakmayan
Şer'ün evliyasıysa hakikatde âsıdur"²³

Yunus'a göre yaratılanı yaratandan ayrı düşünmek mümkün değildir:

"Yetmiş iki milletün hem ma'sukı oldurur
Âşıkı ma'sukından ayırmaklık fal deği"²⁴

Bu sebeplerdendir ki, Yunus kimseye düşman olmaz, olamaz, insanların da olmaması gerektiğini söyler. Yunus, kendi insanlık anlayışını, kendi nefsinin, anlayışını ortaya koyarak konuşur:

"Kimseye düşman tutmazuz ağyâr dahı yârdur bize
Kanda ıssılık varısa mahalle vü şardur bize"

Adımız miskündür bizüm düşmanımız kindür bizüm
Biz kimseye kin tutmazuz kamu âlem birdür bize"²⁵

Miskin, tasavvufî mânada kendisine hiç bir varlık tanımayan mahviyet sahibi dervîştir. Fenafî'l-lah ehlinin sıfatı olan miskinlikte, bütün varlık Tanrının kendisidir. Görünürde olan sadece Tanrı'nın sûretidir. Diğer taraftan insan-ı kâmil âlemin rûhu, âlem de onun sûretidir. İnsan-ı kâmil, Tanrı'nın zât, sıfat ve isimlerinin aynasıdır.

Yaratılışın gâyesini arayan, varlığının sebebinin şuurunda olan insan, kemâle ulaşmış insandır. İdeal olan budur. Bütün varlıklar onun etrafında devir halindedir. Kâmil insan zaman ve mekanların üstünde bir şahsî olgunluğa sahiptir. Bu ise insanın kendi varlığından soyunup gönlünde Tanrı nûrunu görmesi ve hissetmesi ile mümkündür. Yâni insan, egosunu aşmış, ilâhî 'ben'e ulaşmıştır. Yunus, İnsan-ı kâmilî şu mısraalarla ifâde eder:

"Tehi görmen siz beni dost yüzün görüp geldüm
Bâki devr-i rûzigâr dostıla sürüp geldüm

Oldur söyleyen dilde varlık dostundur kulda
Varlığum hep o ilde ben bunda garip geldüm

Bezirgenem matâ'um çok dest-girüm üstâdum Hak
Zıyanum assıya cümle anda değişüp geldüm"²⁶

Başka bir şiirinde ;

"Kâ'be ve büt iman benem çarh uruban dönen benem
Bulut olup havaya ağan rahmet olup yağan benem

Yaz yaradup yir tonadan gönlümüz evi hânedan
Hoşnudam ata anadan kullik kadrin bilen benem

Yıldırıp olup şakıyan kakıyup nefsin dokıyan
Yir ka'rasında berkiyen şol ağulı ilan benem"²⁷

mısraalarıyla, Tanrı'yle birlikteliğin vurgulandığı insan-ı kâmil tasviri bütün fiillerin Tanrı fiili olduğunu da açıklamaktadır. İrâde Tanrı irâdesidir. Aynı esaslar başka bir şiirinde şöyle anlatılır.

"Ol kâdir-i 'kûn feyekun' lutfidici Rahman benem
Kesmedin rızkını viren cümlelere sultan benem

Nufteden âdem yaratan yumurtadan kuş düreden
Kudret dilini söyleyen zıkr eyleyen Süphan benem

Kimisini zâhid kılan kimisine fışk işleden
Hem yok birinin bir pulı ol Râhım ü Rahman benem

Benem ebed benem bekâ ol Kâdir-i Hay mutlaka
Hızır ola yarın sakka anı kılan gufran benem"²⁸

23- TİMURTAŞ, a.g.e., s.17

24- a.e., s.9

25- a.e., s.182

26- a.e., s.106

27- a.e., s.113

28- a.e., s.122

Yukanda yazdıklarımızdan Yunus'un idealize ettiği insan tipinin, Tanrı'ya kulluk eden, bütünü fiillerin Tanrı'ya ait olduğunun şuurunda olan, kendi irâdesinden soyunup Tanrı iradesiyle hareket eden, Benliğini aşan, her yerde, her şeyde Tanrı'yı gören, Tanrı'yı bulan insan olduğu açık bir şekilde anlaşılmalıdır.

Yunus Emre, İnsanı iyi-kötü diye ayırmaktan ziyâde, Tanrı katında kabul görüp görmemesine göre değerlendirir. Bunun için yaşadığı sosyal çevreyi inceler, ona göre bir değerlendirme yapar. Biz, Yunus Emre'nin şiirlerinden hareketle insan telakkisini değerlendirelim.

YUNUS EMRE'DE İDEAL İNSAN ANLAYIŞI

Yunus Emre insanları iki gruba ayırır. Bunlar müslüman ve müslüman olmayanlardır. Bir beytinde Yunus Emre, *tavizsiz, hoşgörüsüz bir üslûpla insanlar içinde müslümanların üstün olduğunu şöyle ifade eder:*

"Yaratdı yetmiş iki dili
Arada üstün kodı müslümanı"²⁹

Müslüman kişi, Tanrı'nın birliğini, yüceliğini kalben tasdik etmelidir. Kendini Tanrı'ya adanmalıdır. İnandığını yaşmalıdır. İnsan kendi benliğinden sınırlanmış olmalıdır. Gayri halde, o insan ismen müslümandır. Müslüman olan, şartlarını yerine getirmek zorundadır.

"Kendüye yaramazı bireğüye sanan ol
Adı müslümân ânun kendü benzer keşişe"³⁰

Yunus Emre'nin şiirlerinde insan, menfi ve müsbet yönleriyle işlenir. Önder Göçgün, Yunus'un şiirlerinde iyi kötü mukayesesini yaparken, tipleri müsbet ve menfi tipler olarak iki kısımda inceler. Müsbet tipler olarak ârifler, âşıklar, dervişler, erenler, sâdiklar, asilzâdeler, bilginler evliyalar, müridler, yârenler, miskinler gibi tasavvufî mânada Tanrı'ya yakın olan şahsiyetler ele alınır. Menfi tipler olarak da, aşksızlar, gönül yıkanlar, dünyaya gönül verenler, cahiller, münkirler, gafiller, yalancılar bedbahtlar gibi islâma uygun hareket etmeyenler, inanmayanlar sayılır.³¹

Biz burada insanı, idealize edilen, islâma ve tasavvuf prensiplerine uyan, onu yaşayan insanlar ile bunların dışında kalan inançları ve yaşatları itibarıyla Yunus'un tasvip etmediği tipler olarak ele alacağız.

İNSAN-I KÂMİL:

Kâmil insan, şeriat, tarikat ve hakikatte tam olan insandır. İyi sözleri, iyi hareketleri, iyi ahlâkı ve bilgisi tam olan insandır. Kâmil insanın rûhu yüce âleme aittir. Kâmil insan, devri (nüzül ve uruc) tamamlamış, yaratana dönmüş, Tanrı dergâhında mülâzım olmuş kişidir.³²

Yunus'un şiirlerinde anlatılan kâmil insan kavramını ana hatları ile daha önce vermiştik. Yunus Emre, İnsan-ı Kâmilin Muhammedî bir fıtrat üzere olduğunu, onun zaman ve mekân üstü bir şahsiyet kazandığını ifade eder.

"Bimekânım bu cihanda menzilüm turağım anda
Sultanâm ki taht ü tâcum hulle vü burağım anda"³³

Yunus, şeriat, tarikat, marifet ve hakikat konularındaki düşüncelerini şu mısralar ile izah eder:

"Evvel kapu şeriat emr ü nehyi bildürür
Yuya günahlarını her bir Kur'ân hecesi

İkincisi tarikat kulluğa bil bağlaya
Yolu toğru varanı yarlıgaya hâcesi

Üçüncüsü ma'rifet can gönül gözün açar
Dördüncüsü hakikat ere eksük bakmaya
Bayram ola gündüzi Kadir ola gicesi"³⁴

29- a.e., s.211

30- a.e., s.160

31- Önder GÖÇGÜN, Yunus Emre'nin Şiirlerinde İyi Kötü Karşılaştırması, **Yunus Emre Sempozyumu (Bildiriler)**, Ankara, 1990, s.30-47

32-Azizüddin Nesefî, a.g.e., s.14-157-158

33- TIMURTAŞ, a.g.e., s.169

34- a.e., s.190

Kâmil insan, simurg ismiyle de anılır. Yûnus, kâmil insanın sülûk yoluyla Tanrı'ya vuslat ettiğini şu mısraalarla anlatır:

"Gönlüm canum aklum bilüm senün ile karâr ider
Can kanadı açık gerek uçuban dosta gitmeğe"³⁵

Kâmil insan aşk ehlidir:

"Allah benüm didüğüne virmiş virür ışk varlığın
Kimde ki var bir zerre ışk Çalab varlığı andadır"³⁶

ÂŞIK:

Âşık, Tanrı'yı son derece ve azamî mertebede seven kişidir. Aşk, Tanrı sevgisinin insanı tam olarak hüküm altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebidir. Aşkta iki taraf vardır; İnsan ve Tanrı. İlahî aşkta var olan bu iki taraflı sevgide iki şekil vardır: Birincisi, Allah'ın kulu sevmesi, ikincisi kulun Allah'ı sevmesi. Âşık, Tanrı'ya olan aşkıdan dolayıdır ki, bütün yaratılmışları, cümle âlemi kardeş görür:

"Erenler buna kalmadı vardı yolına turmadı
Hakk'ı girçek sevenlere cümle âlem kardaş gelür"³⁷

Yûnus'a göre âşık, Hak yoluna teslim olmuş insan demektir:

"Âşık olan miskîn olur Hak yolına teslim olur
Her ne dersen boyun tutar çare yok gönül yıkmağa"³⁸

İnsanın var olabilmesi, Tanrı katında makbûl olabilmesi için aşka sıkı sıkıya sarılıp âşık olmalıdır:

"Işk eteğin tutmak gerek âkibet zevâl olmaya
Işkdan okıyan bir elif kimseden suâl olmaya
Işk didüğün tuyarsan ışka candan uyarısın
Işk yoluna candur fidâ ana fidâ mâl olmaya"³⁹

Yûnus Emre, Âşıkların vasfını şu mısralarla ne güzel ifâde eder:

"Din ü millet sorarsın âşıklara din ne hacet
Âşık kişi harâb olur âşık bilmez din diyânet
Âşıklarun gönli gözi ma'suk diye gitmiş olur
Ayrık suretde ne kalur kim kılısar zühd ü taat
Tâat kılan uçmağ için din tutmayan tamu için
Ol ikiden fâriğ olur neye benzer bu işâret
Her kim dostı severise dostdan yana gitmek gerek
İşi gücü dost olıcak cümle işden olur âzat
Anun gibi ma'sukanın haberini kim getürür
Cebrail-i mürsel sığmaz şöyle olındı işâret
Soru hisab olmayısar dünya âhtret kovana
Münker ü nekîr ne sorar terk olıcak cümle murat
Havf u reca gelmez anda varlık yokluk bırağana
İlm ü amel sığmaz anda ne terâzu var ne sırat
Ol kıyamet bazarında herbir kula baş kayısı
Yûnus sen âşıklarla hiç görmeyesin kıyâmet"⁴⁰

35- a.e., s.1

36- a.e., s.48

37- a.e., s.49

38- a.e., s.1

39- a.e., s.4

40- a.e., s.12-13

EVLIYA:

Evliya, tasavvufî mânada, Tanrının özel sevgisine, ilgisine nail olan, Tanrı tarafından kendilerine kerâmet ve ilham ihsan edilen mümindir. Evliyalar, velâyet sahibi kişiler olup Hakk'ın kapısı, dostu, Hak sırrına ermiş kişidir. Yûnus şiirlerinde evliyayı tamamen bu ölçülerde değerlendirir:

*"İşidin ey yârenler dem evliya demidir
Gelsin ömür sürenler dem evliya demidir*

veya;

*"Evliyâdur Hak kabusu Yûnus' durur kapucısı
İşkıla geldi bu yola ışkı idindi hem turnak"⁴¹*

veya;

*"Bu can ni'meti kanı gelün bulalum anı
Asâyış kılan canı evliya sohbetidür"⁴²*

Evliya, Allah nûrunu şahsında taşıyan yüce kişidir. O, Hak sırrını bilen kişidir. Bundan dolayı, evliyâyâ karşı gelen münkir addedilir:

*"Evliyâyâya münkirler Hak yolına âidur
Kimde ki var bir zerre ışk Çalab varlığı andadur"⁴³*

ER-EREN:

Eren, tevhid donuna bürünmüş, varlığını yoğa saymış, vahdet ve fenafi'l-lah ehli kişidir. Ricâlullah ve merdân-ı Huda'dan olan zat, Allah adamı, veli, ermiş ve mürşid olanlar er veya eren diye anılırlar.

Yûnus, ereni;

*"Bilür misiz iy yârenler girçek erenler kandadur
Kanda baksam anda hâzır kanda istesem andadur
İşksuzlara benüm sözüm benzer kaya yankusına
Bir zerre ışkı olmayan bellü bilin yabandadur
Allah benüm didüğine virmiş virür ışk varlığın
Kimde ki var bir zerre ışk Çalab varlığı andadur"⁴⁴*

mısraalarıyla izah ederken erenleri bir denize benzetir ve insanları onların elini tutmaya, onlara ulaşmaya çağırır:

*"Erenler bir denüzdür âşık gerek talası
Bahri gerek denizden girüp gevher alası"⁴⁵*

Yûnus aynı şiirinde erenler eteğini tuttuğunu da şu mısraalarla anlatır:

*"Gel imdi miskin Yûnus tut erenler eteğin
Cümlesi miskinlikde yokluğımış çâresi"⁴⁶*

Tanrı, erenler gönlünde nûrunu hissettirir:

*"Erenlerin gönlünde ol sultan dükkân açdı
Nice bizüm gibiler anda konıban göçdi"⁴⁷*

41- a.e., s.69

42- a.e., s.20

43- a.e., s.48

44- a.e., s.47

45- a.e., s.208

46- a.e., s.209

47- a.e., s.216

Erenler dosttur, insanları sevenlerdir, Tanrı'nın sevgilisidir:

"Erenler muhib iken ye münkir olduğın neden
Key sakingil datlu cânun okları çıkmadın yaydan
Kahır erenler atıdur gayret dahı hilatıdur
Erenler yayu katıdur okları geçer kayadan"⁴⁸

ÂRİF:

Ârif, Allah'ın kendi zâtını, sıfatlarını, isimlerini ve fiillerini müşahede ettirdiği kimsedir. Müşahede ve temâşadan hasıl olan bilgiye, yani ma'rifete sahip olan kişidir, Ârif, Yûnus Emre ârifleri niyâz ehli, müşahede ehli, Tanrı'yı bilen, elest sırnına vâkıf, irfan sahibi kişi olarak telakki eder.

Yûnus Emre'ye göre ârif, Hakk'a teslim olan, sözünde sadık olan, dedikodusu olmayan kişidir. Ârif, kendisini içinde bulunduğu insanların gönlünde hissettirir:

"Âriflerden nişan budur her gönülde hazır ola
Kendüyi teslim eyleye sözde kıyl u kal olmaya"⁴⁹

Ârifler az ve öz konuşurlar. Çok söz söylemek hayvanî olana aittir. Ârif bundan dolayı teninde Hak cevherini taşır ve çabuk kavrar:

"Ansuz sözün gör nedür çok söz hayvan yükidür
Ârife bir söz yeter tende gevher varısa"⁵⁰

İnsanlar âriflere hizmet etmelidirler. Hizmetlerinin karşılığı Tanrı cevheri olacaktır. Yûnus;

"Dürr ü cevher isterisen âriflere hıdmet eyle
Câhil bin söz söylerise ma'nada maskal olmaya"⁵¹

Ârifler Tanrı sırnına vakıf olduklarından, onların dünyaya bakışları ve dünyayı idrakleri sıradan insanlardan farklıdır. Onlar, kâinatta gördükleri her şeyde ilâhî bir sır, insanlık için ibret hissesi sezerler. İbretle dolu olan yaratılmış her şey, âriflerce keşf edilir:

"Rengi döner gündün güne toprağa dökilür gine
İbret-durur anlayan bu ibreti ârif tuyar"⁵²

Ârifler, misafir olarak geldikleri bu âlemi bir rüya gibi görürler. Çünkü, Onlar tüm maddî ve manevî yönleriyle Tanrı'ya adanmışlardır kendilerini:

"Âriflere bu dünya hayâl ü düş gibidür
Kendüyi sana viren hayâl ü düşden geçer"⁵³

DERVİŞ:

Derviş, sufi, mutasavvuf, fakir, mürid, münsub mânalarındadır. İnsanın herşeyin gerçek mâlik ve sahibinin Allah olduğunu idrâk etme halidir. Dervişlik, salikin kendisinin Tanrı'ya muhtaç olduğunun şuurunda olma halidir.

Yûnus Emre'ye göre derviş aşk ehlidir:

"Gönlünü derviş eyle dostıla biliş eyle
İşk eri şol ma'nide derviş içi boş değül"⁵⁴

48- a.e., s.151

49- a.e., s.4

50- a.e., s.179

51- a.e., s.4

52- a.e., s.16

53- a.e., s.45

54- a.e., s.91

Dervişlik, gönülün Hak nûru ile dolması hâlidir:

*Dervişlerin yolına sıdk-ıla gelen gelsün
Hakk'dan özge nesneyü gönllinden süren gelsün*

*Dervişler didikleri bir dükenmez kân olur
Hâs u âm kul-u sultân bu kandan alan gelsün*

*Derviş tolinur toğar her nefes göğe ağar
Ben diyeyin toğrıyı cânına kıyan gelsün*

*Dervişlik bir lokmadur yirile gökden ulu
Bu azamet lokmayı yudup sinüren gelsün*

*Dervişin gözi açuk düni günü uyanuk
Bu söze Tanrum tanuk bakmadın gören gelsün*

*Dervüşin kulağı sak Hakk'den işidür sabak
Deprenmedin dil dudak sözi işiden gelsün*

*Dervişün eli uzun çıkarur münkir gözün
Şarka garba düpdüzün sunmadın iren gelsün*

*Dervişler Hakk'ın dostı cânlandıur Hak mesti
İşk şem'ini yakdılar pervâne olan gelsün*

*Bu miskin Yunus'ı gör dervişlik ile geldi
Nesindendür şikâyet nefsin öldüren gelsün"⁵⁵*

Dervişlik insanoğluna Tanrı tarafından bahşedilir. Dervişlik bağışlanan insanoğlu sevgiliye yaklaşmış, kalp gözü açılmış, Tanrı kelâmını söyler söz ehli olmuştur:

*"Herkim kim dervişlik bağışlana
Kalpı gide pâk ola gümüşlene*

*Nefesinden miskile anber düte
Budağından il ü şar yimişlene*

*Yaprağı hem dertlüye dermân ola
Gölgesinde çok hayırlar işlene*

*Âşıkun gözi yaşı hem göl ola
Ayağında söz bite kamışlana"⁵⁶*

Derviş gören, derviş tanıyan, dervişin eteğın tutan umutlanır, müjdelenir. Dervişlik Tanrı kelâmıdır, dervişlik Cennet kapısıdır, dervişlik ilm-i batından haber getirir olmaktadır:

*"İşidün ıy yârenler eve dervişler geldi
Cân şükrâne virelüm eve dervişler geldi*

*Hem kim gördi yüzini indirür kendüzini
İlm-i bătıdan öter eve dervişler geldi*

*Dervişler uçar kuşlar deniz kenarında kışlar
Zihî devletlü başlar eve dervişler geldi*

*Dervişler yüzi sulu görenler olur delü
Bâtını arşdan ulu eve dervişler geldi"⁵⁷*

55- a.e., s.157

56- a.e., s.177

57- a.e., s.205

HAS-HAASÜ'L-HAS:

Haslar, ilme'l-yakîn bilgi sahibi olup mümtaz kişilerdir. Hassü'l-Has olanlar velâyet sahibi, bâtinî sıralara ermiş, tevhide ermiş yüce şahıslardır. Bunlar avamı (âm) aydınlatmak, onlara rehberlik etmek üzere vazifelendirilmişlerdir. Bu vazifelerinden dolayı onlara hoş davranmak ve şefkat göstermek yoluyla doğru yola çağırarak mecbûriyetindedirler:

*Sensüz iki cihan benüm zindan görünür gözime
Senün ışıkla bilişen gerek hassü'l-haslara*⁵⁸

mısraları ile hasların vasıflarının anlatıldığından başka,

*"Oruç namaz gusl u hac hicabdur âşıklara
Âşık andan münezzeh hassü'l-havas içinde"*⁵⁹

mısraları ile de onların aşık ehli oldukları anlatılmaktadır.

MİSKİN:

Miskin, kendisine varlık tanımayan, Tanrı'nın varlığı karşısında mahvolmuş, fenafî'l-lah ehli olan kişidir. Miskin, Tanrı varlığı karşısında kendi varlığını acz içinde görür ve onu varlık kabul etmez.

Yûnus; *Miskinlükde buldılar kimde erlik varısa*

*Nerdüvandan yitdiler yüksekden bakarısa*⁶⁰

mısraları ile erlik gereğinin miskinlik olduğunu söylerken, başka bir şiirinde miskin olan kişinin Hakk'a ulaşacağını söyler:

"Kimde miskinlik varısa Hak didarın ol göriser"

Yûnus, miskinliğe örnek olarak Hallac-ı Mansûr'u gösterir:

Eğer gerçek âşık-ısan key bekleğil sözünü

*Bir sözden oda atdılar miskin Hallac-ı Mansûr'ı*⁶¹

Yukarıda kısaca vasıflarını saydığımız tipler, Yûnus Emre'nin şiirlerinde müsbet ve ideal tipler olarak geçmektedir. Bunlardan başka, Allah'a yakın kişi mânasında '**Garîb**', dünyevî şeyleri terk eden, harabat ehli insan mânasında '**Rind**', Hak ve hakikate lâyık kişi mânasında '**Yârân**', vahdetten ve gönül sırlarından haberdar olan '**Âşina**', hakikat ehli olan '**Muhakkik**' müsbet tiplerdir. Bu saydığımız tipleri ayrı ayrı telakkî edebileceğimiz gibi, sayılan vasıfları '**İnsan-ı Kâmil**'e şâmil kılmak da mümkündür.

Yûnus'un dünyasında kabul görmeyen menfi tipler de vardır. Bunlar, inkârcılar, müslüman oldukları halde bunu yaşantılarına tatbik etmeyenler, gafiller, cahiller, müddeiler gibi tiplerdir.

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi, âşıkın maksadı Cennet değildir. Gönülü Tanrı nûruyla nûrlanan âşık, kendi varlığından sıyrılıp Tanrı varlığına kavuşmuştur. Bundan dolayı Cennet endişesi taşımaz. Değil sadece Cennet endişesi taşımamak, ne din, ne mezhep, ne de tarikat endişesi taşır. Çünkü âşık, Müslümanlığı emreden Tanrı katındadır ve zâten dini yaşadığı için oraya ulaşmıştır. Oysa zâhidler Cennet endişesiyle yaşarlar:

"Zâhidin zühdi ile Cennet makâmı olur"

Müftüler, dönemin resmî eğitimini almışlardır. Bundan dolayı ilâhî sırrı kavrayamaz. Kimbilir Yunus'un müftüler hakkındaki düşünceleri döneminin resmî dinî politikasına bir tepkidir?

Resmî eğitim sisteminin yetiştirdiği hocalar kendilerini Tanrı'nın elçisi sayarlar. Peygamber yerine geçerler:

*Peygamber yerine geçen hocalar
Bu halkun başına zahmetlü oldı"*

Müderrisler, medrese-tekke çatışmasına 13. yüzyılda güzel bir örnek teşkil eder. Müderrisler, ilâhî sırdan habersizdirler. Onlar tasavvuf ehli olmadıkları için Yunus'ça beğenilmeyen tiplerdendir:

Medreseler müderrisi okumadılar bu dersi"

mısraı bunun güzel bir ifâdesidir.

58- a.e., s.

59- a.e., s.

60- a.e., s.163

61- a.e., s.228

NETİCE:

Yunus Emre, insanları iki grupta değerlendirmektedir. Birinci grupta; Tanrı katında makbul olan, impanı tam olan müslüman, ikinci grupta; müslümanım dediği halde yaşamayan veya tamamen inkarcı olanlar yer alır.

Hakîki müslüman; tevhid donunu giymiş olandır:

*Bu tevhid tonını giyen varlığın yoklığa sayan
İşbu yolda kâyım turan bellü bilün ol erdurur*

Hakîki müslüman, islâmın şartını yerine getirendir:

*"Müslümanım diyen kişi şartı nedür bilse gerek
Tanrının buyruğın tutup beş vakt namaz kılsa gerek"*

Hakîki müslüman, dünyânın faniliğinin şuurunda olmalıdır:

*Bu dünya bir evrendür âdemleri yutucu
Bize dahı gelüben yuda toyuna birgün"*

Hakîki müslüman, ilim sahibi olmalıdır:

*"İlm okumakdan gerek kendüzini bilmekdür
Kendüzünü bilmezsen bir hayvandan betersin"*

Hakîki müslüman, gönül yıkmaz:

*"Bir kez gönül yıkdunısa bu kılduğın namaz değül
Yitmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz değül"*

Yûnus Emre'ye göre, insanların içinde en üstün olanı müslümanlardır:

*"Yaratdı yetmiş iki dili
Arada üstün kodı müslümanı"*

mısraları bunun en güzel ifâdesidir. Dinini terk eden küfre sapar:

"Dinün terk idenün küfürdür işi"

Başka bir şiirinde yine aynı şeyi tekrar eden Yunus;

*"Gayrıdur her milletten bu bizim milletimiz
Hiç dinde bulunmadı din ü diyânetümüz"*

mısraları ile bunu kuvvetlendirir.

Netice itibariyle Yunus Emre, Allah'ın yeryüzündeki halifesi durumunda olan insanın, kendi muammasını çözmek için var olduğunun idraki içindedir, Yunus Emre'ye göre insanın gayesi hakikâtini bilmek ve çözmek olmalıdır. Dünya insan için bir misafirhanedir. Asıl âlem, ruhlar âlemidir. Geldiğimiz ve gideceğimiz âlem ebedî âlemdir, ruhlar âlemidir. Beden bu yolculukta vasitadan başka birşey değildir. İlâhî rûhun vücûd bulduğu beden, insana Tanrı'nın bir emânetidir.

İnsana en yararlı davranış, güzel ahlâk, insanlığa ve bütün yaratılmışlara sevgi, ilim, fazilet ve varlık sırrına eriş için gayrettir. Seven, düşünen, benliği ile mücâdele eden insan, dış benden iç bene ulaşmış, âlemlere şefkat gözûyle bakmaya başlamıştır.

*"Bir ben vardır bende
Benden içeri"*

diyen Yûnus Emre, bizi dışarıdan içeriye, sûretten hakikate, geçici olandan ebedî olana, arâzdan cevhere dâvet eder. Bu daveti kabul edenler ancak nefsi insanlıktan ideal insanlığa dönecek, varlık halkalarını tamamlayacaklardır.

Yûnus Emre, insanları kendi arasında tefrik ederken bile, Yaratan'dan ötürü onları hoş görür. Hoş görmediği sâdece yaratılışın gayesine uygun olmayan davranışların sahibi insanlardır.

İyi ve ideal olanın yanında olan Yunus Emre, kötü olanın, yaratılışın sırrına ermeyenlerin karşısındadır:

*"Benem sahib-kıran devran benümdür
Benem uş pehliuân meydân benümdür
Haramiden benüm korkum kayum yok
Bu zûr u bu kuvvet Hakk'dan benümdür."*